

Frolec, Václav

Oděv

In: Frolec, Václav. *Horní Věstonice : společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1984, pp. [207]-218

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121913>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VI. ODĚV

Václav Frolec

Zevním znakem, který jednotlivé skupiny přesídlenců spojoval, avšak vesnic-kou komunitu v podmínkách pohraniční obce jako celek rozděloval, byl tradiční kroj. Při našem výzkumu¹ jsme se pokusili zjistit nošení kroje v rodinách přesídlenců před jejich odchodem do jihomoravského pohraničí, po přistěhování do Horních Věstonic a současný stav. Zajímali nás rovněž názory a postoje obyvatel k lidovému kroji.

Nošení kroje v rodinách jednotlivých skupin přesídlenců (podle místa původu) před příchodem do Horních Věstonic ukazuje tab. 1.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že tradiční oděv se nejvíce udržoval před příchodem do jihomoravského pohraničí v rodinách přesídlenců z Dolních Bojanovic (ve všech generacích – v pořadí: matka – babička – dědeček – otec – děti) a moravských Kopanic (ve všech generacích – v pořadí: babička – matka – dědeček – otec – děti), nejméně chodili v kroji v té době v rodinách přesídlenců z Valašska.

Sestavíme-li shromážděné informace z hlediska vztahů generačních a sociálních, vychází obraz uvedený v tab. 2.

Nositeli krojové tradice byly především rolnické rodiny, u nichž se kroj ještě udržoval v mírné intenzitě ve všech generacích; nejsilnější byla tato tradice u generace starých rodičů, u dalších generací slábla. Z hlediska našich úvah je důležité zjištění, že před příchodem do Horních Věstonic se tradiční oděv nosil ještě ve více jak polovině rodin přesídlenců.

Po přesídlení do Horních Věstonic nastal pokles v nošení kroje, a to ve všech skupinách přesídlenců. Tato změna se názorně ukáže, budeme-li sledovat nošení kroje u rodičů a jejich dětí, kteří tvořili základ nových obyvatel pohraniční obce (tab. 3).

Nejznatelnější pokles nastal u přesídlenců z Kopanic, kteří v kroji zřejmě viděli vnější výraz dřívější příslušnosti k horskému kraji, o němž se obecně vědělo, že patří k nejhudobnějším na Moravě.² Udržovateli a nositeli tradičního oděvu se v prvních letech po novém osídlení Horních Věstonic staly skoro výhradně ženy,

event. jejich děti. Postupně se v tomto ohledu začaly také stírat rozdíly podle sociálního původu rodin před jejich příchodem do Horních Věstonic. Krojová tradice se nejhouževnatěji držela u přesídlenců z podlužáckých Dolních Bojanovic.

Tab. 1. Nošení kroje v rodině před příchodem do Horních Věstonic

Původní bydliště	100 %	Otec	%	Matka	%	Děde- ček	%	Babič- ka	%	Děti	%	Nikdo	%
Dolní Bojanovice	12	3	25	9	75	5	41,7	8	66,7	1	8,3	2	16,7
Komňa	6	—	—	1	16,7	1	16,7	2	33,3	—	—	3	50
Kopanice	15	3	20	6	40	3	20	8	53,3	1	6,7	4	26,7
Ostatní Slovácko	20	3	15	8	40	5	25	7	35	4	20	10	50
Valašsko	4	—	—	1	25	—	—	—	—	1	25	3	75
Jiné	23	3	13	6	26	3	13	8	34,8	1	4,3	9	39,1
Narozen v Hor. Věstonicích	8	—	—	1	12,5	—	—	3	37,5	1	12,5	5	62,5

Tab. 2. Nošení kroje v rodině před příchodem do Horních Věstonic

[91]

Rodina	100 %	Otec	%	Mat- ka	%	Dě- de- ček	%	Ba- bič- ka	%	Děti	%	Ni- kdo	%
rolnická	25	7	28	13	52	9	36	13	52	3	12	8	32
dělnická	41	2	4,9	10	24,4	2	4,9	13	31,7	1	2,4	22	53,7
zaměstnanecká	13	—	—	5	38,5	3	23,1	4	30,8	—	—	7	53,8
důchodci	15	3	20	7	46,7	4	26,7	6	40	4	26,7	6	40
Celkem	94	12	12,8	35	37,2	18	19,1	36	38,3	8	8,5	43	45,7

[92] Tab. 3. Nošení kroje rodiči a dětmi (před přistěhováním a po příchodu do Horních Věstonic)

Původní bydliště	Otec		Matka		Děti		Nikdo	
	před přích.	po přích.	před přích.	po přích.	před přích.	po přích.	před přích.	po přích.
Dolní Bojanovice	3	4	9	7	1	–	2	4
Komňa	–	–	1	1	–	–	3	4
Kopanice	3	1	6	3	1	1	4	11
Ostatní Slovácko	3	–	8	5	4	2	10	12
Valašsko	–	–	1	1	1	–	3	3
Jiné	3	–	6	4	1	–	9	13
Narozen v Horních Věstonicích	–	–	1	1	1	1	5	5

Abychom zjistili současný stav a životnost tradičního oděvu v Horních Věstonicích, pořizovali jsme při našem výzkumu soupis všech krojových součástí v majetku jednotlivých rodin a zjišťovali jsme dnešní nošení kroje, event. jeho součástí. [93]

Z celkového počtu 94 sledovaných domácností vlastní kroj nebo jeho některé součásti 19 rodin (tj. 20,2% z celkového počtu); z toho je 10 rodin zemědělských, 4 rodiny dělnické, 3 zaměstnanecké a 2 důchodci. Z hlediska původu jde o rodiny pocházející z Dolních Bojanovic (5), z ostatního Slovácka (9) a Kopanic (4); jeden majitel kroje se narodil už v Horních Věstonicích.

Konkrétní představu o skladbě a charakteru dochovaných krojů a krojových součástí podává následující tabulka:

Tab. 4. Krojové součásti v hornověstonických domácnostech (stav v roce 1975)

Dům čp.	Původní bydliště členů rodiny	Sociální charakter rodiny	Kroj, krojová součást
15	Dolní Bojanovice	zemědělská	jupka, nabíraná sukně, zástěra, šátek

[94] Tab. 4. Krojové součásti v hornověstonických domácnostech (stav v roce 1975) – pokračování

Dům č.č.	Původní bydliště členů rodiny	Sociální charakter rodiny	Kroj, krojová součást
24	Dolní Bojanovice	dělnická – – důchodci	2 spodničky, 10 sukní všedních, 15 sukní nedělních, 20 zástěr všedních, 15 zástěr brokátových, 1 zástěra kraj- ková (z Ameriky), 25 jupek, 20 pracích šátků, 6 tesilových šátků ručně malovaných, 1 vyšívavý šátek bojanovic- ký, 1 bojanovické čizmy, 7 vlnáků
63	Dolní Bojanovice	zemědělská	10 zástěr a sukní, jupky, 2 ženské čizmy
77	Dolní Bojanovice	zemědělská	bojanovické ženské kroje: 5 svátečních, 20 všedních

Tab. 4. Krojové součásti v hornověstonických domácnostech (stav v roce 1975) – pokračování [95]

Dům čp.	Původní bydliště členů rodiny	Sociální charakter rodiny	Kroj, krojová součást
41	Dolní Bojanovice, Mor. Nová Ves	zemědělská	2 dětské červené sukýnky, 2 dětské modré zástěrky, kordula, šátek, stuha
39	Starý Hrozenkov, Vápenice	zemědělská	mužská košile, nohavice, lajblík
110	Vápenice	zemědělská – – důchodci	části kopaničářského kroje: 2 rukávce, „leknica“, zástěra, „sak“
115	Vápenice	zemědělská – – důchodci	kyjovský kroj: 4 spodničky, vyšívaná sukně, zástěra, 2 rukávce, kordulka
123	Vápenice	zemědělská	svatební kopaničářský kroj ženský (neúplný): „leknica“, „sak“, rukávce, zástěra; kompletní sváteční kroj

[96] Tab. 4. Krojové součásti v hornověstonických domácnostech (stav v roce 1975) – pokračování [97]

Dům čp.	Původní bydliště členů rodiny	Sociální charakter rodiny	Kroj, krojová součást
85	Vápenice, Dolní Věstonice	dělnická	dětský kroj
83	Komenské Louky, Pitín	dělnická	15 fěrtochů, 3 zadní sukně sametové, 20 jupek
2	Liděřovice, Vnorovy	zemědělská	ženský kroj, turecký šátek, vyšívaný pás
22	Hodonín, Klobouky u Brna	dělnická – – důchodkyně	„památný kroj do hrobu“
30	Lipov, Liešťany	zaměstnanecská	dětský kroj (zhotovila sta- řenka z Lipova), kordulka, košile, třaslavice, šátek

[98] Tab. 4. Krojové součásti v hornověstonických domácnostech (stav v roce 1975) – pokračování [99]

Dům čp.	Původní bydliště členů rodiny	Sociální charakter rodiny	Kroj, krojová součást
73	Popovice	zemědělská	mařatický kroj: šorec, 2 fěrtušky, 20 jupek, 30 tureckých šátků, 1 kožíšek
76	Popovice	zemědělská	1 rukávce, 2 brokátové šátky
78	Starý Poddvorov	zemědělská	12 zástěr, 4 vlnáky, 2 dětské vlnáčky, 4 šátky, 2 čizmy
107	Hodov, Klobouky u Brna	zaměstnanecká	červená sukně, modrá zástěra, kordulka
90	Rakvice	zaměstnanecká	ženské kroje z Ratíškovic: 1 všední, 1 slavnostní; chlapecká košile a kordulka

Vlastnictví krojů se v Horních Věstonicích omezuje převážně na jednotlivé součásti různého regionálního původu. Kompletních krojů je v obci pouze několik (nebereme-li v úvahu kroje z Ratiškovic, které si pořizuje zdejší folklórní soubor a v nichž také už po několik let vystupuje).

Uvedená situace ve vlastnictví krojů by snadno mohla vyvolat představu, že kroj se v Horních Věstonicích nosí pouze při organizovaných vystoupeních místního souboru. Z vlastních pozorování i z výpovědí obyvatel však víme, že tomu tak není. V 23 hornověstonických domácnostech nám uvedli, že někdo z jejich rodiny chodí při některých příležitostech v kroji;³ většinou však jde o kombinaci krojových součástí s prvky městského oděvu. Několik žen v obci (kolem 12) staršího a středního věku nosí běžně tradiční oděv ve všední den, při cestě do města, v neděli a jiných příležitostech. O hodech, vinobraní a jiných slavnostech se někdy do kroje, většinou ovšem vypůjčeného, oblékají i mladí. Kromě členů folklórního souboru, kteří mají vkusně zhotovené ratiškovické kroje,⁴ jde většinou o krojovou směs různé estetické kvality. Při některých příležitostech se běžný městský oděv doplňuje o detaily, které se stavají znakem. Je tomu tak při odvedech, kdy si chlapi dávají na klopky kabátu, event. na klobouky, kytice z umělého kvítí a pentlí; znakem odvedených je paví péro, neodvedených vařečka.⁵ Své zvláštnosti má

[100] i oblečení na svatbu.⁶ Nevěsta si dává šit bílé šaty, jejichž délka se mění podle běžné módy. Dručky si volí oblečení v nejrůznějších světlých barvách, ve stylu, který odpovídá nevěstiným šatům. Některé starší ženy se k této příležitosti oblékají do tradičního oděvu. Ženich a ostatní muži chodí v tmavých oblecích. Všichni svatebčané jsou označeni kytičkou se stužkou (ženichova je větší a má širší pentlí; někdy má ženich místo kytičky věneček s dlouhou širokou stuhou).

Vztah obyvatel ke kroji jsme se pokusili zjistit otázkou, zda by si přáli, aby jejich děti si pořídily vlastní kroj, půjčovaly si jej v půjčovně anebo nenosily kroj. Ze sta dotazovaných 36 upřednostnilo pořízení vlastního kroje a 26 dalo přednost jeho vypůjčení; proti nošení kroje se vyslovilo 30 obyvatel (8 dalo odpověď „nevím“, „je to jedno“). Budeme-li blíže analyzovat uvedené postoje, zjistíme, že zájem o pořizování vlastních krojů projevují více ženy než muži (31 : 5); mezi ženami zaujímají v tomto směru vedoucí postavení pracovnice v zemědělství (všech věkových kategorií). Z hlediska regionálního původu přesídleneckých rodin se tento zájem nejvíce objevuje u žen, jejichž rodiny přišly do jihomoravského pohraničí z Dolních Bojanovic, ostatního Slovácka a z Valaška.

V jihomoravské nově osídlené obci, kde neexistuje jednotný kroj pro celou obec, je zajímavé sledovat estetické hodnocení krojů z různých oblastí. V našem do-

tazníku jsme dotazovaným dali možnost výběru mezi krojem podlužáckým, hornáckým, kyjovským, hanáckým, dolňáckým z okolí Uherského Hradiště a Uherského Brodu, event. jiným (dotazovaní měli doplnit kterým). Největšího ohodnocení se dostalo kroji kyjovskému, na druhém místě byl kroj podlužácký; ostatní kroje (hornácký, hanácký, hradištský, kopaničářský, valašský, chodský) upřednostnilo pouze několik jedinců.⁷ Estetické hodnocení uvedených krojů se shodovalo s názory na výběr kroje, který by měli mladí lidé v obci nosit. Na otázku, *přál-a byste si, aby mladí lidé ve vaší obci nosili kroj: podlužácký (z okolí Břeclavi), z Rakovic a okolních obcí, kyjovský, hornácký (z okolí Velké nad Veličkou), dolňácký (z okolí Uherského Hradiště a Uherského Brodu), z místa, odkud pochází vaše rodina, jiný*, upřednostnili obyvatelé Horních Věstonic zcela jednoznačně kyjovský kroj.⁸

I když je zjevné, že nošení kroje je a patrně zůstane omezeno na část obyvatel Horních Věstonic, a to jen při určitých příležitostech, postoje zdejších lidí ke kroji jsou v naprosté většině kladné: 89 % obyvatel této jihomoravské pohraniční vesnice považuje nošení kroje za vhodnou reprezentaci své obce.⁹ Snahy o využívání lidového kroje k obohacení společenského a kulturního života setkávají se v Horních Věstonicích se sympatiemi a mají svou reálnou perspektivu.

POZNÁMKY

- ¹ Výběrový soubor informátorů tvořilo 100 osob (81 žen a 19 mužů všech sociálních a věkových skupin), tj. 18,02 % z celkového počtu obyvatel obce. Hromadné šetření provedli pod vedením autora této kapitoly studenti etnografie uvedení v poznámce 1. kapitoly *Strava a pohostinnost*. Výzkumníci navštívili 94 rodiny (z toho 25 rodin zemědělských, 41 dělnických, 13 zaměstnaneckých a 15 důchodců), tj. 76,42 % z celkového počtu domácností.
- ² Analogickou situaci zjistila Miroslava Ludvíková u slovenských přesídlenců z Rumunska na Znojemsku. (Ludvíková, M.: *Funkce kroje v současné jihomoravské pohraniční vesnici*. In: *Životní prostředí a tradice*. Red. V. Frolec - M. Krejčí - J. Tomeš. Brno 1975, s. 125.)
- ³ Z uvedeného počtu bylo 7 rodin zemědělských, 8 dělnických, 6 zaměstnaneckých a 2 důchodci. Podle původu bylo 7 rodin z Dolních Bojanovic, 1 rodina z Komně, 5 rodin z Kopanic, 6 rodin z ostatního Slovácka, 1 rodina z Valaška a 3 rodiny z jiných oblastí.
- ⁴ Podnět k zavedení kroje z oblasti Kyjovska vzešel z iniciativy jedné z členek souboru (Jiřiny Šilinkové), pocházející z Ratiškovic; kroje pro soubor zhotovují ženy z této obce.
- ⁵ V prvních letech po příchodu do Horních Věstonic odjížděli k odvodům na vyzdobených vozech někteří chlapi i v krojích.
- ⁶ V poválečných letech se konalo v Horních Věstonicích i několik krojovaných svateb (přesídlenci z Dolních Bojanovic).
- ⁷ Je zajímavé, že estetické hodnocení jednotlivých krojů – jak by se dalo předpokládat – se nekryje s regionem, odkud pocházejí rodiny dotazovaných. Např. ženy z rodin původem z Dolních Bojanovic hodnotily stejně kroj podlužácký a kyjovský, ženy z ostatních regionů upřednostňovaly kroj kyjovský. Obliba kyjovského kroje zřejmě souvisí s jeho uplatněním v místním folklórním souboru. Dotazovaní vyzvedávali jeho barevnost, bohatost vyšívání, krátké sukně („*dělá mladší*“). Srovnání názorů hornověstonických obyvatel a některých vnitrozemských obcí na jihovýchodní Moravě – viz Frolec, V.: *Lidový kroj jako znak lokální příslušnosti obyvatel současné jihomoravské vesnice*. *Národopisné aktuality*, 17, 1980, s. 209–212.
- ⁸ Na druhé místo se dostal kroj podlužácký, na třetí kroj místa, odkud pochází rodina dotazovaných.
- ⁹ Své názory na kroj vyjadřovali dotazovaní slovy: „*Za svůj kroj se nestydím, budu ho nosit, jestli budou svátky nebo ne*“ (P. M., 31 let, jeřábek, rodina pochází z Dolních Bojanovic). – „*Je to pěkné, když sa udržujú kroje, měly by sa udržovat. Né jak včil nosá ty maxisukně*“ (F. Š., 54 let, dojíčka, rodina pochází ze Starého Poddvorova). – Další názory: „*pěkné na slavnosti*“; „*pěkná tradice, národní hrdost*“; „*při některých příležitostech sedí (slavnosti, body), jindy se nebodí*“. – Ojedinelé názory opačné: „*Už to není moderní, ani to lidé nenosí, stejně nikam nechodí, nemají na to čas*“ (F. K., 49 let, družstevnice, rodina pochází z Kopanic); „*nákladné*“, „*nepohodlné*“, „*škodlivé po zdravotní stránce*“.